

drøm, som min mormors brødre og venner om at tjene penge og spare op, således at man kunne købe en gård i Norge, hvor man kunne bygge tidssvarende huse og stifte familie. De gamle huse var med stam-pede lergulve. Mange har også været årestuer.

Lastadhusene

Nedgangen i eksporten af tømmer ramte også Farsund og Lyngdal, hvilket resulterede i, at Lastad savværk og maskin-snedkeri stod med en produktionska-pacitet, som man ikke havde arbejde til. Man kunne se, at der - når udvan-drerne kom hjem - ville blive behov for tidssvarende huse.

Ledelsen af savværket har sikkert spekuleret på, om man kunne benytte den ledige kapacitet til at bygge huse til de hjemvendende. Man har kendt det typehus, som var groet frem på det østlige Sørland, og som havde status som «skipperhus». De hjemvendende udvandre-re havde sikkert - som min mors onkler - været sømænd, før de rejste og har kendt de nævnte huse, som må have været drømmehuse for dem.

I de huse, som Lastadfabrikken leverede var tømmer-stokkene (lifterne) skåret færdig på savværket, og enderne af lifterne var klargjort på snedkeriet. Gulv- og loftsbjælker, gulvbrædder og beklædningsbrædder var færdigskåret fra fabrikkens side, og det manuelle tømmerarbejde var overtaget af maskiner. Husene med vinduer og udvendige døre kunne sættes op på husfundamentet af specialister, ikke nødvendigvis tømrere. Loftshøjden i Lastadhuset er helt nutidig. Dette gælder fx huset på Skjærehaugen, der er det eneste, som jeg har fået opmålt skitse af. Målene og rumfordeling er her de samme, som jeg har beskrevet for husene på Havstad.

Transporten af materialerne til byggepladsen var også minimeret, således at intet overflødig skulle transporteres, og materialerne var i længder, der gjorde det nemt at transportere. Der blev solgt store mængder Lastadhuse til boliger, ikke blot i nærområdet, men også så langt østpå som Arendal.

Byggesystemet var meget fleksibelt. Højden kunne øges ved at lægge flere lifter på, ligesom bredden og længden kunne øges ved at forlænge lifter og bjælker.

De enkelte lifter har ingen bærende funktion, men samlet har de, når de er stablet oven på hinanden, dvs. når gulvet oven over og husets tag hviler på dem. De er

«kernen» i væggene, hvor de virker varmeisolerende. Da de i begge ender er flettet ind i de modstående vægge, holdes disse på plads. Lifterne behøver ikke at have husets længde eller bredde, da systemet er således, at målene kan ændres.

*Lastadhus i Skrelia. Huset sto ferdig i 1886.
Det tilhørte Samuel Tobias og Johanne
Tomine Nilsen Skrelia. Bildet
utlånt av Johanne Seland*

Fabrikken er hurtigt kommet i gang med at bygge skolehuse, således er skolehuset på Meland et Lastadhus, og iflg. min mor har hun og hendes søskende, som var i skolepligtig alder, mens de boede på Vilshammer, gået i skole her, dvs. at huset er bygget i ca. 1880. På fotografierne af skolebygningerne kan man se, at de er leveret til både de mindste og største distrikter. Bedehusene og kommunehuset i Spind har tydelige tegn på at være bygget af Lastadfabrikken.

Lastadhuset er sikkert verdens første masseproducerede, præfabrikerede typehus. Leveringsbetingelserne var de samme som for det Trælleborg typehus, jeg fik leveret i 1970. Råhuset med døre og vinduer blev leveret opsat på bygherrens fundament.

Ser man på det ufatteligt store antal bolighuse: standardhuse og midtergangshuse samt skolehuse, som blev bygget inden for en kort årrække, må konklusionen blive, at det kun var muligt, fordi Lastad-fabrikken havde industrialiseret produktionen, således at husene kun skulle samles på byggepladserne af hurtigt oplærte specialister og ikke bygges af tømrere. Man havde i sidstnævnte tilfælde måttet «støvsuge» Sydnorge for tømrere, og husene var blevet så dyre, at bygherrerne ikke havde kunnet betale prisen. Systemet har også betydet en rationel udnyttelse af materialer.